

—
DILATACIONS 1993

—
DILATACIONES 1993

—
DILATIONS 1993
—

Fotografia
Jordi Bernadó

No és habitual trobar a les revistes d'arquitectura fotografies com aquesta de Jordi Bernadó. La imatge tanca el capítol dedicat als darrers projectes de Josep Llinàs al número 203 de Quaderns. Però el material sensible no revela el que sembla que hauria de revelar: l'obra d'un arquitecte. El fotògraf ha disparat la seva càmera en aquest temps intermedi que, com uns llimbs, separa el sí del no. La fotografia ens mostra aquest instant que s'obre entre el que ha estat i el que serà, ens mostra per tant un buit.

Un buit en l'espai però no en el temps. Les coses no existeixen des de sempre, ni, tampoc, una vegada aparegudes duraran eternament, només aconsegueixen fer-se visibles entre dues posicions infinitament properes del moviment hipnòtic i intermina-

ble del pèndol definidor d'aquest temps que ni es repeteix ni retrocedeix. Després la figura es tornarà a desfer. L'estenosi succeirà novament a la dilatació. En aquest sentit podem entendre que la fotografia de Jordi Bernadó se'ns presenta com l'avanç d'un futur que amalgama les ruïnes i els fantasmes del que successivament ha estat anomenat el present.

Quina és la geometria i la gravetat d'aquest buit? Quina resistència oposa al moviment de qui mira la fotografia? Amb el temps aquestes ruïnes de ruïnes desapareixen sepultades, convertides en una pols minúscula que imperceptiblement va poblant de temps passat l'espai buit. Aques-

No es habitual encontrar en las revistas de arquitectura fotografías como esta de Jordi Bernadó. La imagen cierra el capítulo dedicado a los últimos proyectos de Josep Llinàs en el número 203 de Quaderns. Pero el material sensible no revela lo que parece que tendría que revelar: la obra de un arquitecto. El fotógrafo ha disparado su cámara en ese tiempo intermedio que, como un limbo, separa el sí del no. La fotografía nos muestra ese instante que se abre entre lo que ha sido y lo que será, nos muestra por lo tanto un vacío.

Un vacío en el espacio pero no en el tiempo. Las cosas no existen desde siempre, ni, tampoco, una vez aparecidas van a durar eternamente; solamente consiguen hacerse visibles entre dos posiciones infinitamente próximas del movimiento hipnótico e interminable del péndulo definidor de ese tiempo que ni se repite ni retrocede. Luego la figura volverá a deshacerse. La estenosis sucederá nuevamente a la dilatación. En ese sentido podemos entender que la fotografía de Jordi Bernadó se nos presenta como el adelanto de un futuro que amalgama las ruinas y los fantasmas de lo que sucesivamente ha sido llamado el presente.

¿Cuál es la geometría y la gravedad de ese vacío? ¿Qué resistencia opone al movimiento de quien mira la fotografía? Con el tiempo esas ruinas de ruinas desaparecen sepultadas, convertidas en un polvo minúsculo que imperceptiblemente va poblando de tiempo pasado el espacio vacío. Esas inmemoriales presencias comparten tumultuosamente nuestro presente, definen y diferencian, caracterizan cada lugar. Así este vacío espacial concreto, enclavado en la esquina de la calle Roig y la calle del Carme de Barcelona, está momentáneamente vacío, pero sólo de arquitectura. Superada la gravedad del presente podemos movernos a su través a lo largo, a lo ancho, en diagonal, en

It is unusual to find photographs such as this one by Jordi Bernadó in architecture magazines. The image closes the chapter that featured then recent projects of Josep Llinàs in issue 203 of Quaderns. Yet the light-sensitive material does not reveal what it seems it should: the work of an architect. The photographer presses the shutter button at an intermediate moment, a kind of limbo, which separates yes from no. The photograph shows us the instant that exists between what has been and what will be, and therefore shows us an empty space.

Empty space, but not empty time. Things have not always existed, nor, once they appear, will they last forever; they only become visible between two infinitely close positions in the hypnotic, interminable movement of the pendulum defining time that neither repeats itself nor goes backwards. Then the figure will once again disintegrate. Stenosis, once again, follows dilation. In this sense, Jordi Bernadó's photograph can be seen as the foretaste of a future that brings together the ruins and the ghosts of what has successively been called the present.

What is the geometry and the gravity of this empty space? What resistance does it oppose to the movement of the person looking at the photograph? In time, these ruins of ruins are buried from sight, ground into a very fine dust that slowly and imperceptibly fills empty space with time past. These immemorial presences tumultuously share our present, they define and differentiate, they characterize each place. This particular empty space, inserted into the corner of Carrer d'en Roig and Carrer del Carme in Barcelona, is momentarily empty, but only of architecture. Overcoming the gravity of the present, we can move through it lengthways, widthways, diagonally, zigzagging or following any other line drawn out by the mathematical

tes presències immemorials comparteixen tumultuosament el nostre present, defineixen i diferencien, caracteritzen cada lloc. Així aquest buit espacial concret, enclavat a la cantonada del carrer Roig i el carrer del Carme de Barcelona, és momentàniament buit, però només d'arquitectura. Superada la gravetat del present podem moure'ns a través seu al llarg, a l'ample, en diagonal, en ziga-zaga o en qualsevol altra línia definida per les lleis matemàtiques de la quarta dimensió. Llavors les hores lliscaran, precisen i intemporals alhora, acompanyant-nos sigil·losament en el nostre viatge. El que defineix un lloc és aquesta acció de dilatar, d'estendre, d'allargar, de fer que una cosa creixi, més en el temps que en l'espai.

Segons les antigues cartografies i els vells relats, el buit que ens mostra aquesta fotografia no havia estat tal. Aquesta cantonada sempre havia estat plena, dreta com un arbre que defineix una bifurcació, testimoniant una vida com totes atzarosa encara que finalment intransferible i precisa, tant del carrer del Carme, en un temps el carrer de la universitat literària i del col·legi de cirurgia, com del carrer Roig, més popular i canalla. Davant d'aquesta cantonada hi havia el convent de les monges Mínimes, tantes vegades ocupat i abandonat fins que el 1908 van desaparèixer per sempre del barri. L'edifici va ser ocupat aleshores per La Casa de Família, fundada per mossèn Josep Pedragosa, primer capellà de la nova Presó Provincial, la Model. La Casa acollia i formava, fins que es reinserien, els expresidaris. Aquest va ser el motiu que va preservar l'edifici de l'antic convent del foc de la Setmana Tràgica, que va tenir un dels nuclis més durs als seus voltants. Una de les fotografies de l'època ens mostra la barricada aixecada pels anarquistes a la cantonada del carrer Roig amb el carrer Hospital. En aquests anys La Casa va rebre algunes nits un estrany visitant: Antoni Gaudí, que visitava gairebé cada dia el seu confessor a l'oratori de Sant Felip Neri i, si acabava tard, pernoctava a La Casa. El capellà de les escoles de la Sagrada Família era amic de Pedragosa i ell va ser qui els va posar en contacte. Les visites de Gaudí a la Casa no eren del tot desinteressades. Allí reclutava, entre els expresidaris, els models que donarien forma a les escultures de la façana del naixement del temple que estava construint.

El primer càstig higienista a gran escala que va patir el lloc, el barri, que llavors començava a anomenar-se Barri Xino, va anar a càrrec del Noucentisme. Per prevenir noves sublevacions populars, el 1918 l'Ajuntament va presentar un pla de construcció de nous centres escolars. El convent de les Mínimes, llavors ja de propietat municipal, seria substituït per una gegantina escola palau de mil dos-cents alumnes. Josep Goday, el seu arquitecte, va pensar, com es pot veure en la perspectiva del primer projecte, en un edifici alineat amb el carrer del Carme. Però l'existència de La Casa el va obligar a encongir l'escola retardant-ne l'alineació amb el carrer. Per a això l'arquitecte va teatralitzar la mitgera de l'edifici de veïns descarnat rematant-la amb una cornisa garlanda i col·locant al seu eix una font pública que presidia aquesta metafísica plaça noucentista.

zigzag o en cualquier otra línea definida por las leyes matemáticas de la cuarta dimensión. Las horas se deslizarán entonces, a la vez precisas e intemporales, acompañándonos sigilosamente en nuestro viaje. Lo que define un lugar es esa acción de dilatar, de extender, de alargar, de hacer que algo crezca, más en el tiempo que en el espacio.

Si atendemos a las antiguas cartografías y a los viejos relatos, el vacío que nos muestra esta fotografía no había sido tal. Esa esquina siempre había estado llena, tesa como un árbol que define una bifurcación, testimoniando una vida

laws of the fourth dimension. The hours then slip by, at once precise and timeless, accompanying us silently on our journey. What defines a place is this action of dilating, extending, lengthening, of making something grow in time rather than space.

If old maps and stories of the past are anything to go by, the empty space presented by this photograph was not always there. This street corner had always been full, solid as a tree that defines a forking path, testimony to a life that was, as lives are, eventful, though ultimately untransferable and precise, both of Carrer del Carme, at one time the street of the literary

Miguel Garriga i Roca. Barcelona
15/08/1862

como todas azarosa aunque finalmente intransferible y precisa, tanto de la calle del Carme, en un tiempo la calle de la universidad literaria y del colegio de cirugía, como de la calle Roig, más popular y canalla. Frente a esta esquina estaba el convento de las monjas Mínimas, tantas veces ocupado y abandonado hasta que en 1908 desapareciesen para siempre del barrio. El edificio fue ocupado entonces por La Casa de Familia, fundada por mosén Josep Pedragosa, primer capellán de la nueva Prisión Provincial, la Modelo. La Casa acogía y formaba, hasta su inserción, a los ex presidiarios. Este fue el motivo que preservó el edificio del antiguo convento del fuego de la Semana Trágica, que tuvo uno de sus más duros núcleos en sus alrededores. Una de las fotografías de la época nos muestra la barricada levantada por los anarquistas en la esquina de la calle Roig con la calle

university and the college of surgery, and Carrer d'en Roig, more popular and plebeian. Opposite this corner stood the convent of the Minim nuns, continually occupied and abandoned until, in 1908, they disappeared from the neighbourhood forever. The building was then occupied by "La Casa de Familia", the Family House, set up by Father Josep Pedragosa, the first chaplain of the new Provincial Prison, La Model. La Casa took in ex-convicts and trained them in order to aid their rehabilitation. This is what saved the former convent building from being burnt down during Tragic Week,* which had some of its fiercest episodes in the area. A period photograph shows the barricade built by the anarchists at the corner of Carrer d'en Roig and Carrer de l'Hospital. During

* La Setmana Tràgica was a series of violent confrontations between the Spanish army and the working classes, backed by anarchists, socialists and Republicans, in the last week of July 1909 TN

Josep Goday.
Perspectiva del
primer projecte
per a l'escola Milà i
Fontanals. 1919

Josep Goday.
Perspectiva del
primer projecte
para la escuela Milà i
Fontanals. 1919

Josep Goday.
Perspective of the
first project for the
Milà i Fontanals
School. 1919

La fotografia de Bernadó també ens ensenya les ferides posteriors a la Guerra Civil. Al fons de la paret mitgera esquerra del solar buit es pot veure clarament el mur d'una construcció més moderna que les restants. És la posterior de la seu del CSIC amb el fantasmagòric pont cap enlloc sobre el carrer Egipcíacs.

Aquests trets intensos, marcats, de la gran història s'entreteixeixen amb uns altres de menys visibles, tot i que no menys decisius, de la història minúscula, personal, de cadascun de nosaltres. El que amb la benintencionada

1909 Barricada al
carrer Hospital can-
tonada carrer Roig

1909 Barricada
en la calle Hospital
esquina calle Roig

1909 Barricade of
Carrer Hospital and
Carrer Roig

operació de cirurgia urbana de Josep Llinàs va desaparèixer definitivament del lloc va ser una llibreria antiquària que ocupava la cantonada del carrer del Carme amb el carrer Roig, aquest lloc avui buit la creació del qual va ser per a l'arquitecte el motor d'engegada del seu projecte. Al començament dels anys setanta el pintor Lluís Pessa havia canviat al llibre que regentava l'establiment un dels seus quadres pel manuscrit original de Susan Lennox de Juan-Eduardo Cirlot. El poema havia estat escrit no gaire lluny d'aquesta llibreria, a La Jungla, una sala interior de la taverna bar Cádiz en el també desaparegut carrer de Montserrat. El poema, després de la primera publicació, va passar a formar part de l'Antologia poética del Barrio Chino recopilada per Abel Iniesta i per l'antic futurista Sebastià Sánchez-Juan publicada en tres-cents exemplars per la impremta Badia a la fi de 1948, on em portava el meu avi, amic del propietari, a jugar amb els retalls de paper sobrants de la guillotina al començament dels anys seixanta. Fa uns deu anys, inesperadament, Lluís Pessa va decidir desfer-se de la seva biblioteca i, gràcies a això i a la mediació d'un amic llibreter, vaig poder fer-me amb el manuscrit de Cirlot.

Hospital. En esos años La Casa tuvo algunas noches un extraño visitante. Antoni Gaudí, que visitaba casi a diario a su confesor en el oratorio de Sant Felip Neri y si acababa tarde pernoctaba en La Casa. El capellán de las escuelas de la Sagrada Familia era amigo de Pedragosa y él fue quien los puso en contacto. Las visitas de Gaudí a la Casa no eran del todo desinteresadas. Allí reclutaba, entre los expresidarios, a los modelos que darían forma a las esculturas de la fachada del nacimiento del templo que estaba construyendo.

El primer castigo higienista a gran escala que sufrió el lugar, el barrio, que comenzaba entonces a llamarse Barrio Chino, vino de la mano del Novecentismo. Para prevenir nuevas sublevaciones populares, en 1918 el Ayuntamiento presentó un plan de construcción de nuevos centros escolares. El convento de las Mínimas, ya por entonces de propiedad municipal, sería sustituido por una gigantesca escuela-palacio de mil doscientos alumnos. Josep Goday, su arquitecto, pensó, como puede verse en la perspectiva del primer proyecto, en un edificio alineado con la calle del Carme. Pero la existencia de La Casa le obligó a encoger la escuela retrasando su alineación con la calle. Para ello el arquitecto teatralizó la medianera del edificio de vecinos descarnado rematándola con una cornisa guirnalda y colocando en su eje una fuente pública que presidía esa metafísica plaza novecentista.

La fotografía de Bernadó también nos enseña las heridas posteriores a la Guerra Civil. Al fondo de la medianería izquierda del solar vacío puede verse claramente el muro de una construcción más moderna que las restantes. Es la trasera de la sede del CSIC con su fantasmagórico puente a ninguna parte sobre la calle Egipcíacs.

Esos rasgos intensos, marcados, de la gran historia se entretejen con otros menos visibles, aunque no menos decisivos, de la historia minúscula.

those years, some nights saw a strange visitor to La Casa. Antoni Gaudí visited his confessor almost daily at the chapel of Sant Felip Neri, and, if it grew late, he would stay overnight at La Casa. The chaplain of the schools at the Sagrada Familia was a friend of Pedragosa, and he introduced the two. Gaudí's visits to La Casa were not entirely disinterested. There, among the ex-convicts, he found the models who later gave form to the sculptures in the Nativity façade of the temple he was building.

The first large-scale hygienist scourge to affect this particular place, and the entire neighbourhood, which was coming to be known as the Barrio Chino, or Chinese quarter, was ushered in by *Noucentisme*. To prevent further popular uprisings, in 1918 the Council presented a plan to build new schools. The convent of the Minim nuns, by then municipal property, was to be replaced with a palatial school for 1,200 pupils. As the perspective for the first project shows, Josep Goday, the architect, designed a building along Carrer del Carme. The presence of La Casa, however, forced him to make the school smaller, drawing it back from the street. The architect therefore theatricalized the end wall of the stark apartment building, topping it with a festooned cornice and, at its axis, introducing a public fountain to preside over this metaphysical *noucentista* plaza.

Bernadó's photograph also shows us wounds sustained after the Civil War. Clearly visible at the far end of the party wall on the left of the empty site is the wall of a rather modern construction. This is the rear of the CSIC headquarters with its phantasmagorical bridge to nowhere over Carrer de les Egipcíacs.

These intense, deeply embedded features of greater history are interwoven with other, less visible but no less decisive ones, of the lesser, personal history of each one of us. Something

L'escola Milà i Fontanals poc abans de la seva inauguració. 1931

La escuela Milà y Fontanals poco antes de su inauguración en 1931

Milà i Fontanals School before its inauguration in 1931

Aquestes presències atemporals públiques i privades que poblen i donen forma a aquest lloc i no a un altre sotgen constantment el transeünt, disposades a aparèixer en escena en qualsevol moment, governades per un ressort el secret del qual és a les mans del mestre del martell. Aquest bosc encantat que obrirà les portes d'un moment a l'altre, empeses per la força ingovernable de la història, no ens ha de distreure del tema central de la fotografia de Jordi Bernadó que no és cap altre que la lluita constant i persistent de Barcelona contra el seu Barri Xino. El barri sempre ha estat un lloc de vida difícil, intrincada però veritable, que des de fa un segle la Barcelona oficial intenta substituir pel Raval, una nova i flamant ciutat artificial de tradicions inventades i de teixit desmanegat fruit de les insensates operacions d'aquests grans urbanistes equivocats del municipi postolímpic. L'edifici de Josep Llinàs que va omplir aquest buit és gairebé l'únic exemple de microcirurgia adequada al barri de les últimes dècades, però si Jordi Bernadó hagués disparat la càmera en direcció contrària, cap al nord, veuríem la magnitud de la gran ferida. Però, per sort, l'urbanisme municipal no és omnipotent i encara avui, gairebé vint anys després de feta la fotografia, el bar de la cantonada persisteix, la cova de la vida veritable.

cula, personal, de cada uno de nosotros. Lo que con la bienintencionada operación de cirugía urbana de Josep Llinàs desapareció definitivamente del lugar fue una librería anticuaria que ocupaba la esquina de la calle del Carmen con la calle Roig, ese lugar hoy vacío cuya creación fue para el arquitecto el motor de arranque de su proyecto. A principios de los años setenta el pintor Lluís Pessa le había cambiado al librero que regentaba el establecimiento uno de sus cuadros por el manuscrito original de Susan Lennox de Juan-Eduardo Cirlot. El poema había sido escrito no muy lejos de esta librería, en La Jungla, una sala interior de la taberna-bar Cádiz en la también desaparecida calle de Montserrat. El poema, tras su primera publicación, pasó a formar parte de la Antología poética del Barrio Chino recopilada por Abel Iniesta y por el antiguo futurista Sebastià Sánchez-Juan publicada en trescientos ejemplares por la imprenta Badía a finales de 1948. Allí me llevaba mi abuelo, amigo del propietario, a jugar con los retales de papel sobrantes de la guillotina a principio de los años sesenta. Hace unos diez años, inesperadamente, Lluís Pessa decidió deshacerse de su biblioteca y, gracias a ello y a la medición de un amigo librero, pude hacerme con el manuscrito de Cirlot.

Esas presencias atemporales públicas y privadas que pueblan y dan forma a ese lugar y no a otro acechan constantemente al transeúnte, dispuestas a aparecer en escena en cualquier momento, gobernadas por un resorte cuyo secreto está en manos del maestro del martillo. Ese bosque encantado cuyas puertas van a abrirse de un momento a otro, empujadas por la fuerza ingovernable de la historia, no nos debe distraer del tema central de la fotografía de Jordi Bernadó que no es otro que la constante y persistente lucha de Barcelona contra su Barrio Chino. El barrio ha sido siempre un lugar de vida difícil, intrincada pero verdadera, que desde hace un siglo la Barcelona oficial intenta sustituir por El Raval, una nueva y flamante ciudad artificial de tradiciones inventadas y de tejido desmadejado fruto de las insensatas operaciones de esos grandes urbanistas equivocados del municipio postolímpico. El edificio de Josep Llinàs que vino a llenar este vacío es casi el único ejemplo de microcirugía adecuada al barrio de las últimas décadas, pero si Jordi Bernadó hubiese disparado su cámara en dirección contraria, hacia el norte, veríamos la magnitud de la gran herida. Pero, por suerte, el urbanismo municipal no es omnipotente y todavía hoy, casi veinte años después de tomada la fotografía, persiste el bar de la esquina, la cueva de la vida verdadera.

that did definitively disappear from this place with the well-intentioned operation of Josep Llinàs's urban surgery was an antiquarian bookshop that used to stand on the corner of Carrer del Carme and Carrer d'en Roig. This now empty place was the starter motor of Llinàs's project. In the early seventies, the painter Lluís Pessa had exchanged with the bookseller who ran the establishment one of his paintings for the original manuscript of "Susan Lennox" by Juan-Eduardo Cirlot. The poem had been written not far from this bookshop, in La Jungla, the snugery of Cádiz, a bar in Carrer de Montserrat, a street that also no longer exists. After its publication, the poem was included in of the Antología poética del Barrio Chino ["Poetry anthology of the Barrio Chino"], compiled by Abel Iniesta and former futurist Sebastià Sánchez-Juan, with 300 copies printed by the Badía house in late 1948. My grandfather, a friend of the owner, used to take me there in the early sixties to play with the paper offcuts produced by the guillotine. About ten years ago, Lluís Pessa unexpectedly decided to part with his library, thanks to which, along with the mediation of a bookseller friend, I was able to get hold of Cirlot's manuscript.

The timeless presences, public and private, that populate and shape this place and not any other lie waiting for the passer-by, ready to pop up at any moment, governed by a spring whose secret is known only to the master of the mechanism. This enchanted forest, with doors that may open at any moment, pushed back by the ungovernable forces of history, should not distract us from the central theme of Jordi Bernadó's photograph, which is none other than the ongoing, persistent fight of Barcelona with its Barrio Chino. The neighbourhood has always been a place where life is hard and tricky but authentic, and which for a century official Barcelona has been trying to replace with El Raval, a shiny new artificial city of invented traditions and ungainly fabric, the product of senseless operations by the urban planners of the post-Olympic city councils. The building by Josep Llinàs that came to fill this empty space is practically the only case of microsurgery in keeping with the district in recent decades, but if Jordi Bernadó had pointed his camera the other way, to the north, we would see the magnitude of this great urban wound. Fortunately, however, municipal urbanism is not omnipotent, and even today, almost twenty years after the photograph was taken, the bar on the corner is still there, the cave of real life.